

LISTY
GENEALOGICKÉ A HERALDICKE
SPOLEČNOSTI V PRAZE

ACTA
GENEALOGICA AC HERALDICA

Číslo 17

Květen 1972

ZPRÁVA VÝBORU GHSP.

Prvé dvě schůze výboru GHSP v letošním roce /1972/ se konaly 17. ledna a 21. února. Byla připravována 3. valná hromada, svolávaná na 22. března 1972 /zvláště z hlediska doplnění a rozšíření výboru/ a projednány tématické zájezdy pro rok 1972 a otázky tisku GH-L. s. tu. Kromě toho byla na schůzích uvážena nutnost výzvy k členům na poskytování informačních sdělení o novinářských článcích a místních událostech s genealogickou a heraldickou tématikou pro "Ruzné zprávy" GH - Listů. Projednávalo bylo také vyžádání si členské pomoci ke kompletaci a expedici GH - Listů. /Pozn.: 16. číslo Listu bylo již rozesíláno obětavou pomocí členek pí. M. Šebkové a M. Kostřánkové/. Bylo stanoveno vydat členské průkazy členům přítomným na letošní valné hromadě a ostatní průkazy rozesílat postupně poštou. Bylo přijato odstoupení Mil. Schlögla z revizní komise a navržen na jeho místo Jos. Bada. Výbor tímto děkuje Mil. Schlöglovi za několikaletou pečlivou a obětavou práci. Výbor přenesl na Dr. Sedláka a Dr. Elznice péči o vypracování a vydání latinsko-německo-českého slovníku pro potřeby rodopisců.

K tématickým zájezdům 1972: Je pevně stanoveno datum zájezdu do Lázní Bělohradu, Miletiny a Pecky na den 27. května 1972 /viz sdělení též v 16. čísle GH - Listů/, kdy bude navštívena spisovatelka Leontina Mašínová, členka GHSP od samého začátku, létoš devadesátiletá. Výbor GHSP navrhuje projednat udělení čestného členství L. Mašínové valnou hromadou.

Na dvoudenní zájezd do NDR ve dnech 24. - 25. června s programem Oybyn, Ochranov, Žitava a Budišín bylo určeno vybírat zálohu 200,- Kčs, aby byly získány prostředky k zaplacení zálohy požadované ČEDOKem. Předpokládá se, že bude doplatek při konečném vyúčtování činit asi 100,- Kčs.

Třetí valná hromada GHSP se konala dne 22. 3. 1972 od 17 hodin v sále Charity v Praze 2, Karlovo nám. O činnosti v uplynulém správním roce 1971 přednesli referáty: Dr. Vl. J. Sedlák o činnosti Společnosti, o získání a zařízení místností v Holečkově č. 7 v Praze na Smíchovské a o zájezdech na r. 1972/, Ing. V. Gentner /o vydávání GH - Listu a výzvě k příspěvkům z řad členů a o celkové spolupráci členstva s Listy/, Ing. J. Musil /o stavu a změnách v počtu členstva během roku 1971 a o příspěvkové morálce/, Fr. Šírl /ke zprávě pokladní, otištěné v 16. čísle GH - Listů/, a Lad. Procházka /zpráva revizorů GHSP/, který také dal návrh na udělení absolutoria odstoupjícímu výboru za jeho poctivou celoroční práci. Plénum bylo absolutorium odstoupjícímu výboru jednomyslně schváleno.

Volební komise byla plněm zvolena v sestavě: Jos. Bada, Dr. Jan Zahradník, Ant. Horák, Marie Šebková a Milada Kostřánková. Volební komise oznámila přítomnost 55 členů a provedla volby nového výboru. Hlasováno bylo /po vyjádření souhlasu pléna/ jednotlivě o předsedovi Dr. Vlad. J. Sedlák /a obou místopředsedech /Ing. Viktor Gentner, Milan Buben/ a dále celkově o navrženém výboru aklamací /Mila Adamczyková, Jaromír Prusík, Frant. Šírl, Pavel R. Pokorný, K. Sklenář, Dr. V. Elznice, K. Liška, Rud. Melichar, Lad. Olbrich, Dr. Viktor Palivec, Otakar Veselý/, a Lad. Procházka /Ing. Jan Loch, Ing. V. Štěch/, revizorech /Jos. Bada, Ing. Zd. Heydušek, Lad. Procházka/.

V závěru valné hromady:

- A bylo usneseno 1/ ponechat členský příspěvek i nadále v téže výši,
- 2/ udělit čestné členství GHSP spisovatelce Leontině Mašínové,
- B ke znění stanov GHSP nebylo připomínka,
- C bylo navrženo novému výboru 1/ uspořádat knihovny pro potřeby členů
- 2/ doplnit vhodný počet čísel GH - Listů rejstříkem a titulními stranami, aby byly vytvořeny podmínky pro vazbu,
- 3/ uspořádat práci na latinsko-německo-českém slovníčku pro rodopisce.

Valná hromada skončila v 18,30 hod.

Ustavující schůze nového správního výboru GHSP se konala 28. března 1972 v místnostech Společnosti. Při této schůzi byly převzaty pracovní náplně členy výboru podle jejich předchozího se osvědčení. Byl kooptován do výboru Ing. J. Musil a na rok 1972 vytvořen plán práce.

Za účelem informace členům sděluje se náplň práce členů výboru takto:
 Dr. Vlad. J. Sedlák - předseda; Ing. Viktor K. R. Gentner - 1. místopředseda; Milan Buben - 2. místopředseda; Míla Adamczyková - jednatel; Jaromír Prusík - zapisovatel; František

Šírl - pokladník; Pavel R. Pokorný - archivář; Karel Sklenář - hospodář; Ladislav Olbřich - správce skladu tiskoviny; Ing. Jan Loch - matrikář. Členové výboru bez zvláštních úkolů: Karel Liška, Rudolf Melichar, Otakar Veselý; náhradníci výboru: Ing. Jan Loch, Ing. Václav Štěch; revizoři: Ing. Zdeněk Heydušek, Ladislav Procházka, Josef Bada; redakční rada GH-Listů: Dr. Vlad. J. Sedlák, Ing. Viktor K.R. Genttner, Ing. Dr. Václav Elznic, Dr. Viktor Palivec, Ing. Jiří Musil, Jaromír Prusík, Pavel R. Pokorný.

Během schůze navštívila výbor Společnosti v doprovodu člena GHSP 67-letá paní Ingeborg Elisabetha Jäschke - Comenius, přímý potomek J. A. Komenského, která v ty dny navštívila Československo. Přinesla sebou na ukázkou rozrod rodiny Komenského - originální práci - vyšíty na světleběžové látce velikosti stolního ubrusu, podložené hedvábím. Vysvětlila též stávající příbuzenské vztahy mezi nejmladšími potomky Komenského, kteří žijí v Německu, Kanadě a USA.

Výbor GHSP

Jaroslav Jíhlavec O ŽELEZNÝCH KRAVÁCH

Při studiu genealogickém i místopisném se leckdy badatelé setkávají jak v literatuře, tak i v původních pramenech s pojmem "zádušní" [1] či "kostelní" nebo "železná kráva". Tato stará a zajímavá právní instituce je celkem málo známá; bude tedy zajisté vhodné aspon stručně o ní pojednat.

Historik Josef Jireček byl patrně první, kdo se tohoto problému dotkl, a to v r. 1881 v článku "Železná kráva" /Pam. Arch. XI, 234 - 235/ na základě materiálu, čerpaného ze zádušních počtů kostela v Borotických [2] z let 1617 - 1691. Výslovně konstatuje, že je hlavním výtěžkem prohlídky oněch počtů vysvětlení výrazu "železná kráva". Píše, že osadníci odkazovali kostelnímu záduší kus dobytka, který se dával "pod plat" ve prospěch kostela. Takovému dobytku se říkalo "železná kráva" nebo také "kostelní kráva". [1] Na několika příkladech ukazuje Jireček vznik a podstatu té instituce: "L. 1663 Anna Severka z Drevník odkázala jalovíci, již nyní krávu, kterou má myslivec v Borotících. - Jiřík Vosáho z Drhov odvedl svou krávu, má ji Jan Šroubek, krčmář borotický. - Matěj Brousek odvedl místo krávy vola, který je u P. Paula v Drašeticích, z toho vola platí nájmu 1 zl. Poněvadž ale starý a dušný jest, lépe ho prodati a krávu za něj koupiti, což i při kostelnících [3] nařizeno jest. - L. 1671. Pýšová před smrtí dala Ondřejovi Starýmu z Chramišt jalovici červenou, strakatou, kterouž on zase záduší odevzdává s tím způsobem, aby ještě toho roku 1671 bez poplatku k záduší jí užíval. - L. 1689 koupena jedna kráva k záduší, která dána Václavovi Korbišovi pod plat ročně po 20 krejc.; za ní dáno 5 zl." Nájemce se mohl zprostit břemene, jen když krávu odvedl, ta pak byla pronajata jinému nebo i prodána. Povinnost odvádět nájemné z kostelní krávy vázlo na gruntě, jehož držitel krávu k sobě přijal. Pošla-li kráva, i v tom případě byl držitel gruntu povinen odvádět příslušné nájemné. Takové břemeno bylo nejčastěji nazýváno "kráva železná", neboť nemohlo být s gruntu svedeno, leč by držitel gruntu krávu odvedl, což se ovšem málokdy stávalo. Břemeno "železná /zádušní/ kráva" mohlo být i převáděno z jednoho gruntu na jiný.

Rovněž v monografickém článku o vsi Kojakovicích, kterou publikovali Theodor Antl a Josef Pekař /ČCH VII, 1901, str. 173/, je konstatováno, že se v letech 1681 - 1688 v Kojakovicích platilo z t. zv. "kostelních" nebo "železných krav", a podobně jako v článku Jirečkově se vysvětluje tento pojem. Autoři navíc podávají odůvodnění trvalosti, "věčnosti" takového břemene. Když během doby živá kráva zašla buď stářím nebo nehodou, vybíral se poplatek ke kostelu i nadále, poněvadž se mělo za to, že kráva zanechala dorost. V článku se také uvádí, že se při každém novém odkazu stávala v kostele železná figurka, mající jakýs takýs tvar krávy, takže se počet těch železných figurek srovnával s počtem skutečných krav, rozdělených mezi osadníky.

Citovaná pojednání lze doplnit několika dalšími konkrétními případy ze 17. a 18. století, získanými většinou z původních archivních pramenů.

V roce 1663 jednu krávu k záduší kostela v Noutonicích odkázala stará Moudrá, selka z Velkých Přílepe, která pocházela z Buzynovského statku v Noutonicích, a žádala, aby jí bylo dopřáno místo posledního odpočinku u kostela sv. Jana Křtitele v Noutonicích /Velké Přílepy. totiž nepatřily ke kostelu noutonickému, nýbrž do farnosti únětické/, Tuto odkázanou krávu přijala Magdalena Buzynová /patrně švagrová odkazující Moudré/ na svůj grunt v Noutonicích

k němuž byla kráva také připsána /SÚA, arch. kap. vyšehrad. kn. 93, fol. 78 b .

V roce 1678 zemřela ovčáčka z Nového ovčína ve farnosti Řeporyjské. Její manžel, ovčák, nepovolal k umírající ženě kněze, a proto z **trestu** musil za místo, vykázané pro ni na hřbitově, jako pokutu odvést čtyři ovce; přijal je poddaný **Baruňek** na svůj grunt, aby z nich na věčnost platil ročně po 7 krejcarech k záduší kostela v Řeporyjích /SÚA, Jesuitica, kart. 106, XCIX/5/.

Ke kapli sv. Václava na hradě Okoří byly v roce 1691 odkázány nějaké peníze; byla za ně koupena kráva a dána **Matějovi Kalíškovi** do vsi Třebovízku, jinak na Pazdernu, kterou on přijal dobrovolně na svou chalupu pod věčný plat 24 krejcarů a dal jí sobě připsat /Podlaha, Posvátná místa V, str. 134/.

V roce 1734 stěžoval si **Vojtěch Rubner**, držitel statku Kučerovského ve vsi Chýni, že pře-dešlý hospodář na tom gruntu, **Matěj Háša**, "jsouce postavený v nouzi, ujal od **Tomáše Vrabce** úhonického železnou krávu, kterou k tomuto gruntu přivlastnil a od ní nic neplatil, takže po něm při téměř gruntu od takové železné krávy skrze pět let ročně po 27 krejcařích restu zůstávalo, kterýžto rest **Vojtěch Rubner** spláceti musil, pročež žádal 'by on pro nedbalost předešlého hospodáře trpěti ne musil/, aby takový rest se jemu **Matějovi Hášovi** na jeho zde mající nápad odrazil, kterýžto také za právo uznáno bylo. Z té příčiny se jemu, **Matějovi Hášovi** na jeho zde mající podíl, co tu vyplatil, 50 zl. 11 kr. tři a čtvrt peníze takový rest poráží a jemu **Vojtěchovi Rubnerovi** jako by zde vyplatil, se připisuje" /AMP, kn. č. 5300, fol. 12 b ,

V Únětčích sedlák **Josef Král** v roce 1797 oddělil čtvrt svého gruntu svému synu, a poně-vadž se z celého gruntu otcovského platilo na železné krávy ročně 2 zl. 55 kr., tedy na odděle-nou čtvrtinu gruntu připsána čtvrtina poplatku, t. j. 44 kr. AMP, kn. 5384, fol. 217 .

Některá záduší měla značný počet železných krav, např. zmíněného kostelu v **Noutonicích** v r. 1660 náleželo 36 železných /zádušních/ krav, z nichž lidé poddaní dávali z každé drávy ročně jednu libru vosku. Na některých větších usedlostech bylo někdy připsáno více železných krav. V **Kamýku** byly dva velké grunty /původně nápravnické/, a na každém z nich vazo v r. 1660 břemeno čtyř železných krav, patřících kostelu **noutonickému**. Na **Dolském mlýně** pod hra-dem **Okoří** mival ten kostel dvě zádušní krávy /cit. kn. č. 93, fol. 36 - 37/.

Železné krávy se zřejmě vyskytovaly ve všech krajích v Čechách; tak např. kostel **P. Marie** v městě **Mnichově Hradišti** v r. 1631 měl důchod z 18 železných krav /Od **Ještěda** k **Troskám**, r. III, 136/.

Jak je z uvedených příkladů patrné, byly nejen železné krávy /jalovice/, ale někdy mivaly kostely také železné ovce.

Uvedenými příklady je zajisté podrobněji osvětlen vznik a povaha dotčené právní instituce, charakteristické pro právní, hospodářské a sociální poměry feudální doby.

Poznámky:

- [1] Záduší v nejširším slova smyslu je souhrn majetkového věnování movitého nebo nemovitě-ho jmění "za duši", tedy pro spásu duše ve prospěch kostelů nebo církevních ústavů /kláš-terů, nemocnic, chudobinců apod./. Ve své podstatě zahrnuje jednak předměty nutné k bohoslužbě /res sacrae, kostelní inventář/, dále nadání k výživě duchovních osob /res ecclesiasticae, beneficia/ a konečně předměty určené k uhrazení potřeb kostela a dobrého stavu kostelní budovy /fabrica ecclesiae/. K tomuto třetímu účelu, představující-címu záduší v nejužším slova smyslu, byl dáván také dobytek, který ovšem kostel jako právní objekt nemohl obhospodařovat. Proto byl takový Bohu obětovaný dobytek propůjčo-ván poddaným hospodářům, kteří za každé takové dobytce odváděli určitý nájem v peně-zích, a teprve tento nájem sloužil k úhradě potřeb kostela. Stanovený nájem se pak stal v duchu celé instituce záduší věčnou rentou ke kostelu, vážnoucí na usedlosti, protože se vycházelo ze zásady, že může být dobytek reprodukován. /Pozn. redakce/.
- [2] **Borotice** jsou nyní v okrese **Příbram**, rovněž tak, jako ostatní uvedené osady, patřící ke kostelu **borotickému**, **Kojakovice** v o. **České Budějovice**, **Mnichovo Hradiště** v o. **Mla-dá Boleslav**, všechny ostatní osady v o. **Praha - západ** /Pozn. redakce/.
- [3] **Kostelníci**, původně správní jmění, patřícího ke kostelu a důchodů k němu. Za výkon své-ho úřadu odpovídali vrchnosti, již patřilo podací právo ke kostelu. Teprve v novější do-bě jsou kostelníci jednoznačně zřizenci, pečující o kostel, příslušující knězi při círke-vních obřadech a vyzvánějících zvony, pokud tuto funkci nevykonává zvlášť k tomu určený zvoník. **Kostelními služebníky** bývaly ve starších dobách osoby s nižším svěcením. /Pozn. redakce/.

Václav Ryneš

K OTÁZCE VZNIKU PRAŽSKÉHO (ARCI)BISKUPSKÉHO ERBU.

V čele před čtyřmi desetiletími odkryté středověké galerie šlechtických a jiných znaků ze zemí České koruny, (celkem 110), kterou v letech 1357 - 1360 dal zřídít v císařské komoře hradu Laufu u Norimberka (Nové Čechy - Neuböhmen) jeho stavebník, římský císař a český král Karel IV. (1346 - 1378), jsou tři slezské vévodské znaky (Opolí, Slezsko-Vratislav, Svidnice) a znak markrabství Moravského. Protějšek a pokračování této čtveřice představují znaky biskupů z českých zemí, t. j. arcibiskupa pražského a biskupů olomouckého, vratislavského a litomyšlského, a to zřejmě na téže úrovni s vévodskými znaky. [1]

Dříve než věnujeme pozornost znaku pražských biskupů a pak arcibiskupů, povšimněme si skutečnosti, že je hned vedle pražského arcibiskupského znaku umístěn erb biskupů olomouckých. Z této lokace je totiž patrné, že ideový tvůrce "galerie" Karel IV. považoval olomoucké biskupství za starší než vratislavské, i když řada jménem známých biskupů olomouckých počíná rokem 1063, kdežto vratislavských už 1051 (biskup Jeronym). Přihlížel tudíž k starší moravské tradici, že biskupa Jana I. (1063 - 1085) předcházeli dva jménem neuvádění moravští biskupové. [2]

Jak jsme uvedli, náleží naše pozornost erbu pražských biskupů, žlutému (zlatému) břevnu v černém poli. Na laufském kamenném polychromním erbu (tak, jak se zachoval) je břevno značně světlé; o jeho skutečném tmavším zabarvení svědčí např. vyobrazení pražského biskupského erbu, jak v rukopisné I. části České kroniky, zhotovené na příkaz posledního pražského biskupa Jana IV. z Dražic (1301 - 1343) [3], tak i v několika Antifonářích Pražského kostela, pořízených Janovým nástupcem Arnoštem z Pardubic (1343 - 1364). [4]. Protějšek k úředním znakům tvoří rodové znaky obou hodnostářů - šlechticů. O existenci pražského biskupského erbu - ještě dříve než na uvedených dokladech - se zachovaly - ovšem bez zabarvení - doklady na pečetích - nikoliv však pražských biskupů, jak ve své studii ukázal Rostislav Nový, [5], nýbrž až pro úřady pražského biskupského oficiálátu a pak i generálního vikariátu, zřízené v pražské diecézi (arcidiecézi) ve 14. století. Úřad oficiála (zástupce biskupova hlavně v soudních věcech) se v Praze - jak ukázala B. Kubíčková [5] - stabilizoval kol r. 1318 - patrně krátce před tím, než biskup Jan IV. z Dražic po své suspensi v dubnu 1318 odešel na papežský dvůr v Avignonu, kde pobyl do úspěšného zakončení své pře v r. 1329.

Nejstarší známé vyobrazení pražského biskupského břevna na štítě je známo z pečeti oficiálátu dvora pražského biskupa (Sigillum Officialatus Curiae Pragensis Episcopi). Středem pečetního pole je postava stojícího sv. Václava, s kopím a praporem v pravici a s trojhraným štítem s orlicí v levici. Na své straně je rodový biskupův erb (vinný trojlíst), na levé erb biskupský. Listina je datována k 16. lednu 1319. [7]

Uvedená dvojice erbů rodového a úředního, potom nadále je vyobrazována na pečetích, jak pražských oficiálů, tak i později generálních vikářů a rovněž - u Janových nástupců - pražských arcibiskupů [8]; vedle toho na pečeti Arnošta z Pardubic provází v obráceném pořadí i hodnostářovu postavu. [9] Za povšimnutí stojí dvojice ze znaků rodového a arcibiskupství (zlaté břevno v černém poli) v dolním triforiu Pražského (svatovítského) kostela u soudových bust tří hodnostářů zúčastněných na budování gotické katedrály, Arnošta z Pardubic (1343 - 1364), Jana Očka z Vlašimi (1364 - 1378) a Jana z Jenštejna (1379 - 1396, z. 1400). [10]. Dvojice (vpravo znak pánů z Dražic, vlevo biskupský) je umístěna na přední vnější stěně staroměstského kostela (kdysi kapitulního) sv. Jiljí, jež začal budovat poslední pražský biskup, dokončil jej však až r. 1371 jeho nástupce Arnošt z Pardubic, který do ulice umístil rodové znaky obou stavebníků. [11]

Zvyk doby potvrzuje zpráva kronikáře Františka Pražského, který uvádí pro augustiniánský klášter v Roudnici n. L., vybudovaný Janem IV. z Dražic, že tento biskup nechal tu do kamene vytesat jak vlastní rodový štít tak i štít Pražského kostela (biskupství), oba zlatem zářící. [12] Na živý Janův zájem o soudobou heraldiku výrazně ukazuje i Františkovo tvrzení, o jehož pravdivosti nemáme důvodů pochybovat, že v starším, nově jím přebudovaném biskupském paláci (Biskupském dvoře na Malé straně) dal Jan v jídelně pěkně vymalovat mj. "mnoho znaků knížat, pánů a šlechticů království" [13] Zřejmě tu šlo o podobnou galerii, jakou později pořídil Karel IV. na Laufu, která se nám však v důsledku událostí na podzim 1419 (útok Staroměstských na Malou stranu) nezachovala. Podnět k ní dal patrně Janův avignonský pobyt.

Stojí před námi otázka, kdy asi vznikl erb pražských biskupů, s nímž se po prvé shledáváme r. 1319 za vlády Jana IV. I když nelze - jako u znaků vůbec - klást jeho vznik do údobí před začátkem křížových tažení do Palestiny (1096)[14], je možno jeho vzniku a potřebnosti porovnat jen v souvislosti s otázkou přeměny postavení pražských biskupů (od r. 973). Třebas za své "věno" pražské biskupství zřejmě děkuje donacím domácích dynastií, Přemyslovců a snad i Slavníkovců, stvrzoval od jeho počátku až do samého sklonku 12. století biskupovu "volbu" římský císař, popř. německý král a nechával je pravidelně ordinovat od svého metropolitou, mohučského arcibiskupa. [15]

Přes svou faktickou závislost na pražských vévodech byl pražský biskup - podobně jako biskupové v západním sousedství země - v církevních kruzích považován jako tito za jednoho z říšských knížat. To se projevovalo zvláště u biskupů z panovnické rodiny - Přemyslovců Jaromír (1068 - 1090)[16] a Jindřich Břetislav (1182 - 1197), ale všimněme si, že také např. biskup Šebib (1030 - 1067) přichází k říšskému panovníku při jeho příjezdu do země. [17] Naproti tomu v očích pražského vévody byl biskup "kaplanem" jeho dvora, jehož bylo s oblibou používáno pro diplomatická jednání. Jindřichu Břetislavu se podařilo ještě jako biskupu - před tím, než se stal českým vévodou - dosáhnout na řezenském říšském sněmu 1187 písemného uznání svého postavení jako "říšského knížete" [18], ale po jeho smrti převádí jeho nástupce na vévodském stolci Vladislav (1197) investituru pražského biskupa z císaře trvale na českého panovníka [19]. To se do doby Jana IV. nezměnilo, a podle svědectví zasvěceného soudobého kronikáře Františka Pražského r. 1301 český král Václav II. 1278 - 1305 při předávání "regálií aneb knížetství" odevzdal tomuto biskupu "žezlo a jablko". [20] V té době byl však již vztah pražského biskupa k českému panovníkovi ještě užší, neboť podle Františkaova svědectví existovala od údobí biskupa Tobiáš z Bechyně (1278 - 1296) povinnost pražského biskupa vypravovat ke královským vojenským výpravám vojenský sbor - povinnost u Tobiášových předchůdců prý nezvyklá. [21] V této souvislosti možno snad uvést zmínku Josefa Šusty, podle níž se v srpnu 1292 za tažení Václava II. za zemské hranice do Polska nalézali u králově ležení vedle Piastovců pražský biskup Tobiáš, olomoucký biskup Dětrich a český kancléř, vyšehradský probošt Jan (nevlastní králův bratr) [22]. V Lauфу se později objevuje i znak vyšehradského probošta, stříbrné skřížené klíče v červeném poli. Pro aktivní účast pražského biskupa Jana IV. na královských vojenských taženích uvádí řadu zmínek rovněž František Pražský na různých místech své kroniky, nejvýznamnější z nich ukazuje na velmi aktivní účast biskupovy vojenské družiny v boji o osvobození Prahy 1310 pro nového českého krále z rodu Lucemburků, Jana (1310 - 1346), jemuž tato družina otevřela městskou bránu na konci staroměstské Dlouhé ulice. [23]

Existence vojenského oddílu pražského biskupa v údobí Tobiášova episkopátu, doložená Františkem Pražským, umožňuje dosti věrohodnou domněnku, že již v této době, zvláště pak v posledních letech Tobiášova biskupování, pražské biskupství potřebovalo pro svůj vojenský sbor zvláštní erb, odlišný od biskupova rodového, i když patrně s ním často současně používaný, a že ke vzniku takového erbu vskutku došlo. Použití biskupského erbu na pečeti pražského biskupského oficialátu doložené od r. 1319 je zřejmě totiž až druhotné. Na otázku, zda skutečně tedy vznikl erb pražského biskupství až na přelomu 13. a 14. století, či zda snad je staršího původu, je však těžko při nedostatku důkazního materiálu dát odpověď. [24] Nápadné jsou barvy erbu, žlutá (zlatá) a černá, připomínající v obráceném pořadí barvy říšského znaku, černého orla na žlutém (zlatém) poli, ale na sklonku 13. století byly již téměř po jedno století vztahy pražského biskupství k říši přerušeny; naopak - jak se zdá dosti věrohodně - spojovalo české prostředí 14. století erb zlatého (žlutého) břevna v černém poli se sv. Vojtěchem, druhým pražským biskupem a zároveň spoluzakladatelem známého starobylého denedikantského kláštera v pražském okolí, v Břevnově. [25]

Není patrně náhodné, že se erb s vodorovným břevnem, jehož barvy nejsou vyznačeny, ale jenž je jinak zcela podobný erbu pražských biskupů, zachoval v hřbitovní kapli sv. Lazara v břevnovském klášteře, a to na gotické náhrobní desce opata Zikmunda (1366 - 1381), sloužící dnes jako mensa hlavního oltáře. Středem náhrobníku s latinským nápisem, přepsaným Piterem [26], je vytesána opatská berla a kolmo k ní uprostřed v jedné řadě tři gotické štítky. První se znamením ostrve o třech sucích, což je tradiční erb břevnovských opatů, druhý, položený přímo na berle, se znamením slunce je patrně rodový erb opatů. Svisle postavenou kančí hlavu nad tímto štítem, připomínající klenot Buziců, sotva lze považovat za něco jiného než za ozdobný mezičlánek, z něhož vyrůstá horní část berly s volutou. Tomu nasvědčuje i destička - prstenec, jež je kančí hlavě podložena. Konečně třetí erb s vodorovným břevnem mohl by být erbem břevnovského konventu do sklonku 14. století, ale snad by mohlo také jít o obecněji pou-

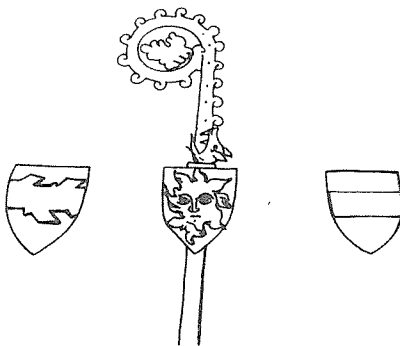
živané "znamenie sv. Vojtěcha biskupa", společně jak Pražskému kostelu, tak i břevnovskému klášteru; skutečně znamení, poněvadž ve Vojtěchově době sto let před prvou křížovou výpravou zdaleka ještě nelze předpokládat existenci erbů.

Anonymní kronikář [27], známý v historické literatuře jako kanovník vyšehradský, jeden z Kosmových pokračovatelů, uzavírá k r. 1126 líčení vítězné bitvy českého knížete Soběslava I. (1125 - 1140), svedené s německým králem Lotarem u Chlumce, takto: "Kníže Soběslav, jenž všechny přípravy k boji zařídil, poslal svého kaplana, v té věci obeznalého, do vsi Vrbčan, a ten nalezl ve zdi kostela praporec (vexillum) sv. Vojtěcha biskupa: i byl zavěšen na kopí sv. Václava mučedníka v čas bitvy proti Sasům, kde Bůh je přemohl...." [28]. Vyšehradský kanovník, žel, neuvádí, zda a jakým obrazem byl opatřen praporec do té doby ukrytý v kostele někdejší slavníkovské vsi, kde by v minulých desetiletích vskutku zjištěn pod novým kostelem někdejší kostel předrománský [29] - patrně jedna ze svatyní posvěcených na rodovém území, snad dokonce samým svatým biskupem Vojtěchem.

Když o dvě a půl století později - někdy před r. 1380 - popisoval dvorní kronikář Karla IV., Přibík Pulkava, chlumeckou bitvu r. 1126 ve své Kronice českých knížat, králů a pražských biskupů, tu uvedl v latinském textu své kroniky, že: "v průběhu bitvy byl nad bojištěm spatřen na bílém koni bílými šaty oděný sv. Václav, jak máje na kopí praporec (vexillum) sv. Vojtěcha bojuje za své" [30]. Údaj latinského textu kroniky je v soudobém českém překladu upraven tak, že světec měl "na svém koni praporec a na něm znamenie sv. Vojtěcha mučedníka Božieho" [31]. Tedy ani český text Pulkavova díla nepopisuje vzhled tohoto "znamenie", ale z uvedeného doplnku je patrné, že v údobí vlády Karla IV. panovalo přesvědčení o jeho existenci.

"Znamenie" sv. Vojtěcha popisuje až téměř o dvě století později (1541) český renesanční kronikář Václav Hájek z Libočan, který i leckde jinde ve svém díle vycházel z českého znění Pulkavovy kroniky. Na rozdíl od Pulkavy hovoří však Hájek o praporci otce sv. Vojtěcha, tedy knížete Slavníka, který prý v bitvě držel kaplan Dobrovít (dříve jen Vít): "I vyzdvížen jest (praporec) vzhůru, a když uzřel lid všecken štít zlatý a přesěn štrychy černé a v prostředku štrych bílý široký a na něm tři ráže červené, vzkřikli sú všickni vysokým hlasem: "Hospódi-ne, pomiluj ny, Jezu Kriste, pomiluj ny" a tak až do konce" [32]. Odkud Hájek čerpal tuto informaci o obsahové náplni slavníkovského praporce, již popisuje, není z jeho kroniky patrné. Třeba počítat s tím, že si tento detail vymyslel, ale také s tím, že svůj popis převzal odjinud bez uvedení pramene. Povšimněme si v této souvislosti ještě jedné starobylé české církevní památky, nejproslulejšího a nejzácnějšího kusu inventáře sakristie břevnovského klášterního kostela, tabulového stříbrného plenáře na ostatky sv. Markéty s tepanými reliéfy, drahokamy a emaily z r. 1406 [33].

Břevnovský relikvíář, o jehož původu z prvního desetiletí 15. století není podle sdělení Dra E. Pocheho pochyb, je ozdoben nejen vyobrazením symbolů čtyř evangelistů na rozích, ale také na jednotlivých ramenech čtyřmi drobnými štítky. Štítek na dolním rameni představuje českého královského lva, odloupený štítek na horním rameni černo-žluto-černě dělený erb arcibiskupství Pražského. Štítek na podélné, heraldicky pravé straně relikvíáře je modrý se stříbrným ostrevním břevnem (opatský znak, v barokní literatuře mylně zvaný pařezem), kdežto protilehlý štítek konventu na levé straně je modrý s třemi kosmými stříbrnými pásy, z nichž na širším prostředním jsou tři červené ruže [34]. Byl to tedy vylíčený symbol břevnovského

Náhrobní deska břevnovského opata Zikmunda (1366 - 1381), kaple sv. Lazara v Praze.

Kreslil dle fotografie K. Liška.

konventu ve spojení se staršími žluto-černými pruhy, co pravděpodobně inspirovalo Hájka při jeho popisu praporce otce sv. Vojtěcha [35].

Poznámky:

1. W. Kraft - W. Schwemmer: Kaiser Karls IV. Burg u. Wappensaal zu Lauf. Nürnberg 1960 A. Rebmann: Lauf a. d. Pegnitz, Lauf (s. a.).
2. B. Dudík: Necrologium Olomoucense. AÖG 69, 1880, s. 641 - 657. Biskup Jan tu uveden jako třetí biskup olomoucký.
3. A. Podlaha: Soudpis památek, Praha-Hradčany, Kapituliní knihovna, II-2, s. 175 (sign. G5)
4. A. Podlaha, cit. kn., s. 225, 228 - 230.
5. R. Nový: Pečeti pražských a olomouckých biskupů. - Sborník arch. prací, roč. X-1966, s. 781 a násl.
6. B. Kubíčková: K počátkům pražského oficalátu. - Sb. přísp. k děj. hl. města Prahy, sv. V, Praha 1932, s. 391 - 480, zvláště s. 446 - 448.
7. viz poznámka č. 6.
8. Srovn. např. A. Podlaha: Series praepositorum, I. Praha 1912, str. 45, 56, tab. XIV, XVIII (vikář Kuneš z Třebovle, ofical Mikuláš Puchník, oba k 1389).
9. Kniha, cit. v pozn. 4, s. 287.
10. Na Očkově náhrobku v chrámovém ambitu je kombinovaný erb, podobně i na náhrobcích Škvorcově a Hazmburkové. Srovn. A. Podlaha - K. Hilbert: Metrop. chrám sv. Víta, Praha 1906, s. 110 - 112, 116 - 118, 160; R. Rouček: Chrám sv. Víta, Praha 1948, s. 48, 49
11. F. Ekert: Posvátná místa, I, Praha 1883 s. 392.
12. Prameny dějin českých IV., s. 385: "Et extrinsecus circa fenestras iussit sculpti in lapide clipeos proprios et ecclesiae Pragensis auro claro superductos".
13. Prameny dějin českých IV, s. 368: "... et multi clipei principum, baronum et regni nobilium sunt decenter depicti".
14. Karel Schwarzenberg: Heraldika, Praha, 1941, s. 15, 20.
15. Srovnej např. - pokud jde o biskupa Dětmara, Kosmovu Českou kroniku, přel. K. Hrdina, Praha 1950, s. 46; pokud jde o sv. Vojtěcha, s. 48; třetího pražského biskupa Thegdaga, "volil" dokonce sám císař se svou radou (s. 64).
16. Srov. v cit. Kronice Kosmově např. s. 122.
17. Srovnej v cit. Kronice Kosmově např. s. 93 a 103.
18. Letopis Vincentův a Jarlochův, přel. F. Heřmanský, úvod a poznámky Zd. Fiala, Praha 1957, s. 133 a 134 (k r. 1187). Srov. též J. K. Vyskočil: Arnošt z Pardubic a jeho doba, Praha 1947, s. 32 - 35.
19. Cit. Letopis, s. 170 k r. 1197.
20. Prameny dějin českých IV, s. 366 - 367: "Rex (t. j. Václav II.) vero dedit gracie domino episcopo sceptro suum et pomum cum cruce auro fulcro decoratum eidem conferendo regalia sive principatum".
21. Prameny dějin českých IV, s. 368: "...Tobias...., qui primus ad servitum regis se dedit et per eum incipit servitus in milicia armorum ad regalem expeditionem, quod prius per suos antecessores fieri non consuevit".
22. Jos. Šusta: České dějiny, díl II/1, Praha 1935, s. 448 - 449. Olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka (1245 - 1281) např. se již vojensky angažoval zvláštním sborem v bitvě, již český král Přemysl Otakar II. svedl r. 1260 u Kressenbrunnu (Příběhy krále Přemysla Otakara II. - Zlá léta po smrti krále Přemysla Otakara II., Praha 1947, s. 10).
23. Prameny dějin českých IV, s. 367, 368, 377 - 380, 407.
24. Když se v únoru r. 1279 kapitulou zvolený a na základě zmocnění mohučského metropolitou stvrzený pražský biskup Tobiáš z Bechyně odebíral na Moravu, aby přijal z rukou olomouckého biskupa svěcení kněžské a biskupské, dal svou družinu, duchovní i světskou, odít do nových šatů, jež u každého označil znakem svých předků, t. j. zavinutou střelou (Příběhy krále Přemysla Otakara II. - Zlá léta po smrti krále Přemysla Otakara II., přel. K. Hrdina, doslov R. Holinka, Praha 1947, s. 37). Jinde se biskupské znaky neobjevují o mnoho dříve, např. znak sousedů pražské diecése, biskupů řezenských (stříbrné, od prava příčně na štítu položené břevno v červeném poli) se objevuje na biskupské pečeti v letech 1265 - 1277 (Siebmachers Wappenbuch, Bistümer und Klöster, I/5, s. 3).
25. O vřelých vztazích Jana IV. k Břevnovu a k sv. Vojtěchu srov. např. J. Emler, RBM III, č. 436 a IV, č. 1012.
26. Bonaventura Piter OSB: Thesaurus absconditus in argo seu monasterio Brzevnoviensi prope Pragam, Brno 1762, s. 91 - "Břevnov", Praha 1936, s. 91.
27. Toto a následující je výtahem z jiné práce autorovy, Růže a veslo. Z osudů atributů sv.

- Vojtěcha biskupa. - Zpravodaj středověké vlastivědy a kronikářství, roč. II, 1970, č. 4, s. 377 - 392.
28. Prameny dějin českých II, s. 203 - 204.
29. V. Wagner, Kostel ve Vrbčanech. - Sborník Cestami umění, Praha 1949, s. 4. - V. Menci, Architektura předrománských Čech. - Umění, roč. VII, 1959, s. 331 - 393.
30. Prameny dějin českých V, s. 78.
31. Prameny dějin českých V, s. 263.
32. V. Hájka z Libočan Kronika česká, III, Praha 1929, s. 97 - 98. V této souvislosti třeba přiznat, že Hájkovy šikmé pruhy na praporci knížete Slavníka dobře odpovídají románské vzdobě štítů, jak je vidíme např. na štítech Přemyslovců ve znojenské hradní kapli. Obecně bych podotkl, že - pokud možno údaji vysehradského kanovníka o "vexillum s. Adalberti" přikládat víru - nejspíš asi souvisí uložení praporce ve Vrbčanech s návratem Vojtěchova bratra Soběslava do Čech za polské okupace v letech 1003 - 1004, kdy vystupuje Soběslav ve vojsku Boleslava Chrabrého jako podvůdce. Jak je známo, osudného dne 28. září 995, kdy padla slavníkovská Libice, nezahynulo všech pět bratří Vojtěchových. Záhubě ušel právě tento představitel rodu Soběslav, účastník říšské výpravy na území Polabských Slovanů. Po zprávě o pádu Libice, uchýlil se Soběslav pod ochranu dalšího účastníka výpravy, polského knížete Boleslava Chrabrého. Pozdější Soběslavův návrat do Čech s tímto panovníkem skončil jeho smrtí při ústupu Poláků na mostě Pražského hradu. Jméno Soběslava, ve svatovojtěšských legendách neuváděné, upadlo v zapomenutí v Čechách i Polsku, ale nikoliv skutečnost, že persekovaným Slavníkovcům byl v Polsku na přelomu 10. a 11. století poskytnut asyl. Dokladem pro to je erbovní pověst, kterou - ovšem až v druhé polovině 15. stol. - vyprávěl polský kronikář Jan Długosz ve své Historia Polonica (ed. Frankfurt 1711; tom. I. lib. 2, s. 113 - 114). Navázav na vyprávění svatovojtěšských legend, popř. pozdějších kronikářů, jmenuje Długosz do Polska se uchýlivšího Vojtěchova bratra Poraje (jde tu zřejmě o zkomoleninu jména světce bratra Beřeje, známého z Kosmovy kroniky a převzatého též Pulkavou). Długosz tvrdí, že tento Slavníkovcům zůstavil po sobě v Polském království mohutný rod, který se podle erbu bílé růže na červeném poli nazývá Rožici (de Rosis) a užívá válečného hesla "Porai" ("... et Porai pro clamoros signo habens"). V 1. polovině 16. století převzal zkrácené Długoszovo vyprávění o své Kroniky polský kronikář Matěj z Miechowa (Miechowita, 1456 - 1523). Do Čech je pak uvedl počátkem 17. století polský exulant a historický spisovatel Bartoloměj Paprocký z Hlohoh (1540 - 1614), který ve svém Diadochu (O stavu panském, Praha 1602, s. 11 - 13 a 50 - 56) věnoval pozornost domnělým, do Čech se prý později z Polska navrátilivším potomkům Slavníkovců, honosícím se erbem růže, čítajíc v to zvláště Rožmberky. O Miechovia se opírali i pozdější čeští historici doby barokní, Jiří Grugerius (Rozražovní), Bohuslav Balbín a zvláště pražský novoměstský farář u sv. Vojtěcha Matěj Benedikt Bolelucky (1630 - 1690). Ten svým bohatě ilustrovaným spísem "Rosa Boemica... aneb život sv. Vojtěcha - Adalberta, pražského biskupa, apoštola Uher, Polska a Pruska" zvláště přispěl k tomu, že, i když nepřilís často, dopraví od 17. století zpodobnění sv. Vojtěcha atribut růže. Někdy je za potomky Slavníkovců považován polský rytířský rod Paluků, usedlý v Pomořanech (srv. F. M. Bartoš: Nejstarší polský kronikář a jeho český původ. Věstník České akademie, roč. LXI, 1952, s. 1 - 13).
33. O. J. Blažiček - J. Čefovský - Em. Poche: Klášter v Břevnově. Praha 1944.
34. Břetislav Štorm (Korouhev opatství břevnovského. Erbovní knížka na rok 1939, Praha 1939, s. 44) uvádí, že "štít levý je zřejmě stříbrný se čtyřmi kosmými pásy modrými, uprostřed kosmo v stříbrném poli jsou tři červené růže". Drobné rozměry štítku znesnadňují přesný jeho popis, avšak tři červené růže lze dobře rozeznat. Znakem břevnovského kláštera se dříve zabývali Ant. Rybicka, O erbích, pečetech a znacích stavu kněžského v Čechách (Pojednání Král. č. spol. nauk, V, XII), R. G. Ströhl, Die Wappen der Ordensstifte und Abteien in Böhmen, Mähren und Bosnien (Kunst und Kunsthandwerke XIII, 1910, s. 352 - 354), Břet. Štorm, Znaký stavu duchovního v zemích českých (Olomouc 1929), Gustav A. Seiler, Seibmachers Wappenbuch, Kloster, B. I, Abt. 5, Reihe II (Nürnberg 1882), s. 71 - 72.
35. Za přispění děkuji Dr. Z. Hledíkové, Ing. D. Mencilové a J. Čefovskému.

V dalším čísle uveřejníme systém sestavy GH - Listů do ucelených svazků, k nimž vydáme titulní list, seznamy článků a index, aby mohly být svazky dány do vazby.

Redakce GH-Listu

Václav Elznic

SOUPISY MLÝNŮ V ČECHÁCH Z R. 1704

Není tomu dávno, co se u nás utvořila iniciativní skupina badatelů, kteří si dali za úkol vypsat i sepsati historii českých mlýnů a mlynářství vůbec. Zdá se však, že autoři tohoto zá- měru se pak zalekli sami obrovského úkolu, který si položili před sebe. Přesto se domnívám, že toto velice zajímavé téma si zaslouží pozornosti badatelů a dříve či později o něm uslyšíme více.

Před krátkým časem jsem byl upozorněn na hejtmanský patent pánů místodržících království českého, daný v Praze 5. máje roku 1704 "za příčinou odvodu popisu všech mlýnů, s tím dolo- žením, v kterém místě kde který mlýn stojí, v kolikerém složení jest, komu náleží a co nájmu z takového se dává". Toto je citace z jednoho hlášení panství Chrudimského, zatímco vlastní patent v originále se mi dosud nepodařilo nalézt. Zato však jsem v nové manipulaci Ústředního státního archivu v Praze našel odpovídající souhrnnou zprávu krajského hejtmána chrudimského z 30. decembra 1704, kterou pan hejtmán Antoni hrabě z Trautmanstorfu vlastnoručně podep- sal a zaslal Komoře české i s 44 originály hlášení jednotlivých panství a statků.

Ne všichni správčové těchto statků a purkmistři měst kraje chrudimského si patent vyklá- dali stejně. Některá hlášení jsou pouhou písemnou zprávou o počtu mlýnů, jiná zase jsou ses- tavena tabelárně (většinou), ale všechna udávají název mlýna, s počtem složení, t. j. kol mou- čných a stoup, někdy i jahelnků. Pečlivě rozeznávají mlýny panské, obecní či městské, a mlý- ny na panském pod ročním nájmem, od mlýnů zcela soukromých, z nichž se na kancelář nic neodvádí. Často jsou uváděna i jména mlynářů, jindy jen všeobecné označení "mlýn jednoho na- šeho poddaného". U mlýnů malých (mlejnků) na nestálé vodě je i zdůvodnění nízkého nájmu, když např. mlýn mele jen na jarní vodu nebo přívaly, nebo když se musí dělit o přiděl vody s panským mlýnem nebo hamrem na druhém břehu. Nechybí ani jiné případné poznámky o stavu mlýna, (špatný, velmi zlý) nebo o mlynáři (mlynář a mlynářka jsou staří, bezdětní).

Pomocí všech hlášení lze snadno sestavit poměrně bezpečný přehled o počtu a stavu mlý- nů v celém kraji Chrudimském. Je jich celkem 249. Pro přesné posouzení nalezeného materiá- lu uvádím podrobněji pouze obsah prvního hlášení panství Pardubického se zachování pův. názvů:

Mlýn pardubský má 3 kola moučný, 10 stup; mlýn Nemošický: 4 kola vodní, 1 jahelku, 10 stup; mlýn Platěnský: 3 kola, 1 jahel., 5 stup; ml. Dašický: 4 kola, 1 jah., 6 stup; mlýn Ždanský: 4 kola, 1 jah. 5 stup; mlýn Opatovský: 4 kola, 1 jah., 10 stup; mlýn Čijovský: 2 kola, 1 jah., 4 stoupy; mlýn Bělecký: 2 kola a 2 stoupy.

Mlýny soukromé: mlýn obecní městyš Sezemice: 4 kola a 1 stoupa; mlýn Vejrovský s pilou: 3 kola; mlýn Rybničný za Tuněchody: 2 kola a 1 stoupa; druhý mlýn Tuněchodský: 2 kola a stoupa; mlýn Svitkovský: 1 kolo, 1 jah. a 3 stoupy; mlýn obecní městyš Tejnice: má čtvero složení; mlýn Zmínský: 1 kolo moučný, mlýn Drozdický: 2 kola, 1 jahelku a stoupa; mlýn Čer- noka u Bohdanče (obecní): 3 složení, 1 jah., a 4 stoupy; mlýn Bohdanecký (jsou dva v jednom spojení, patří též obci Bohdaneč): 4 složení; mlýn Semínský: 2 kola mouč., 1 jah. a 1 stoupa; mlýn Roudnický: 2 kola m.; mlýn Jezbořský: 1 kolo a 1 jah.; mlýn Čeradický: 3 kola m.; ml. Barohorenský: 2 kola a 1 jah.; mlýn Velfnský: 1 kolo; mlýn Třebosický: 2 kola, 1 jah., a 4 stoupy; mlýn ve vsi Jankovicích: 1 kolo moučné; ml. Živanský: 1 kolo a 1 jahelka.

K tomu přistupuje hlášení města Pardubic: mlýn Válcovský na řece Stradava: má 2 slože- ní a 1 jahelník, v době sucha nemá vodu, neboť na druhém břehu je hamr; mlýn Sladovní (hned při J.M.C. mlejně v městě ležící) na nestálém toku s 1 složením; Jan Čermák má v nájmu mlýn městský v podměstí o 2 složeních na místě 48 let pustém, na nestálé vodě; celý rok mlítí nemů- že a proto se musí živit jiným handlem; soukromý mlýn Matěje Tytrycha v Podměstí o 3 slože- ních a 4 stoupách na jarní vody a přívaly.

Tak a podobně zní text a tabely jednotlivých hlášení v pořadí těchto panství a statků s cel- kovým počtem mlýnů:

1. Panství Pardubické: 21 mlýnů
2. Město Pardubice: 4 mlýny
3. Panství Chrást: 6 mlýnů
4. Statek Košberský: 5 mlýnů
5. Panství Bystrý: 11 mlýnů
a Němec, Bělá: 3 mlýny

6. Panství Chroustovice, Raubovice
Bližnovice a Přešavlky: 14 mlýnů
7. Panství Chocenské: 5 mlýnů
8. Panství Choltické: 6 mlýnů
9. Panství Heřm. Městec: 16 mlýnů
10. Panství Lanškroun a Landtberg: 24 mlýny

11. Město Lanškroun: 1 mlýn	22. Statek Zdechovice: 3 mlýny
12. Panství Litomyšlské: 29 mlýnů	23. Statek Březovský: 1 mlýn
13. Panství Nový Zámek: 5 mlýnů	24. Statek Nabočanský: žádný
14. Panství Nasavrky: 15 mlýnů	25. Statek Hrochův Týnec: 2 mlýny
15. Panství Rychmburské: 5 mlýnů	26. Statek Trojovice: 2 mlýny
16. Panství Rosické: 3 mlýny	Statek Vejvanovice: 1 mlýn
17. Statek Stříbrický: 1 mlýn	27. Město Chrudim: 9 mlýnů
18. Statek Svojanovský: 2 mlýny	28. Město Vys. Mýto: 12 mlýnů
19. Statek Slatinovský: 1 mlýn	29. Město Polička: 24 mlýny
20. Statek Štěpánov: 1 mlýn	30. Město Litomyšl: 13 mlýnů
21. Statek Zámorsk: 4 mlýny	

Vzhledem k tomu, že každý mlýn je pojmenován, má tento archivní doklad nesmírnou cenu pro regionální badatele, zejména když v některých seznamech nacházíme i bližší označení topografické. Tak správce statku Košberského udává mlýn Podolský při městě ležící, mlýn Podvolatský pod vsí Voletic, mlýn Rabasovský při městys Luži ležící, soukromý mlýn Voborskýho tamtéž, a mlýn Vlčkovský pod zámek Košberkem ležící. Podobně v seznamu města Chrudimě nalzáme: mlýn městský čtvrt míle od města, mlýn Klobasovský na 7 honů od města apod.

Je velmi pravděpodobné, že místodržitelské nařízení se netýkalo jen kraje Chrudimského a dalo by se očekávat, že podobné seznamy by se při bedlivém pátrání našly i v ostatních krajích. V kladném případě by takový souhrnný materiál představoval základní vklad k dějinám českých mlýnů.

Oprávněnost této domněnky potvrzuje zlomek hlášení z kraje Vltavského, uložený na téměř místě. Nejzajímavější seznam z tohoto kraje je pochopitelně ten, který se týká měst pražských. Na Vltavě stálo té doby 14 lodních mlýnů, vesměs o 2 složeních (pouze jediný vdovy Magdaleny má tři). Všude jsou uvedeni mlynáři jako soukromí vlastníci. Najdeme zde i jména starých pražských mlynářů - měšťanů: Pavel Vyšín má mlýn o 2 kolech, Tomáš Vyšín vlastní dokonce dva mlýny. V česky psaném průvodním listě podávají hlášení úředníci Auřadu šestipanského v král. Novém Městě Pražském dne 31. máje 1704 uvádějí (mimo příložený seznam), že "vynachází se na mlejnech Šítkovských, mlejnského složení kol 18, však nepronajatých, též i vodárna, jakých by ale z toho peněžitého příjem vycházel, sečtouce to bedlivě, vynacházíme téhož příjmu za rok 1703 summa 2494 zl 17 kr 4 d." Přitom však zdůrazňují, že užitek to není žádný, neboť na opravy jezů, vodárny atd. jen v roce 1703 se vynaložilo 3240 zl, takže z jiných obecních příjmů dosaditi se muselo 746 zl 22 kr. 3 d. Ale ani to není vše, neboť po nešťastném francouzském ohni vyhořelé mlýny z nedostatku prostředků nebyly všechny postaveny. Nešťastného roku 1448 a kruté stříelby švédské již nevzpomínají. Víme jen tolik, že věž Šítkovského mlýna nemohlo zdolat ani 200 dělových kulí, které věž zasáhly.

Prameny: Státní ústřední archiv Praha, fond "Nová manipulace", t. j. NM sign. S-2-17.

Viktor Palivec

MEDIKOVERALDICKÉ SYMBOLY

V studii o Aeskula pově atributu (LGHS 11/1971) rozebrali jsme již obšírně hadí hůl jako lékařský emblém a zmínili se o asklepiovském kultu a genealogii, v nichž dominuje dodnes kromě Aeskulapa jeho dcera Hygieia a její, zvláště ve farmacii užívaný atribut, vinoucí se had kolem číše.

Dnes povšimneme si některých dalších medikoveraldických symbolů, objevujících se jak v rodové, tak, a zvláště v heraldice ranhojičských bratrstev a cechů, anebo medicinských společností a lékařských fakult. Pro přehled rozřídíme znaky s určitými lékařskými znameními včetně doprovodných částí znaku, do tří skupin:

- 1/ takové, které symbolizují lékařství vcelku nebo i diferencovaně,
- 2/ předměty a pomocné prostředky symbolizující praktickou činnost lékařskou a konečně
- 3/ určité motivy symbolizující etické a charitativní poslání iatrického umění a vědění. Pokud možno uvádíme také příklady jednotlivých typů, které jsme našli u jednotlivých znaků, převážně ovšem cizí provenience.

Ad 1. Renesance obnouvající antické vzory přivedla do medicíny především Aeskulapa. Brzo však zastínil celkové vzezření pouhý jeho atribut, hůl s ovnutým hadem, přičemž oba tyto předměty mají svůj specificky vyhraněný význam, jak jsme již v uvedené studii ukázali. Lze také říci, že spíše než Aeskulapova postava objevuje se Hygieia, a to nejenom ve znacích 16.

a 17. století, ale i v nových znacích a odznacích lékařských fakult. Tak je např. Hygieia zobrazena ve znaku Royal Faculty of Physicians and Surgeons v Glasgowě v roce 1910, ve znaku lékařské fakulty v Halle 1693, v Erlagen 1743 a jinde. Z klasických bohů bývá to také Apollón, zářící boh nebes a otec Asklepiův. Z nedávné doby lze dokumentovat i bohyni Minervu nebo Athénu jako strážkyni štítu léčebného místa Harrow (1938). Starověký vzhledný lékař Hippokrates se objevuje v emblému Společnosti objevitele krevního oběhu Williama Harveye a je také zobrazen v erbu lékařské fakulty v Marburgu z let 1653. Spolu s Aeskulapem je Hippokrates ve znaku edinburghské Royal College of Surgeons z roku 1621.

V soupeření s antickými bohy a osobnostmi jsou na prvním místě tři světci, kteří se stávají křesťanskými patrony jak medicíny, tak farmacie. Jsou to sv. Kosmas a Damián, zobrazováni ve dvojici, přičemž první drží v ruce banatku na moč, druhý nádobku na masť. Tyto předměty se stávají atributy a jako pars pro toto bývají uplatňovány v znacích a korouhvích ranhojičů, lazebníků a bradýřů. Tak např. zajímavou skupinu tří nádobek na masť a léky vidíme na štítu Corporation des Chirurgiens - Barbiers de Paris, již přidal Ludvík XIII. do štítu svou královskou lilii. Patří spíše ovšem do druhé kategorie našeho rozřazení. Jinak spatřujeme oba světce v pečeti mnoha lékařských fakult a institucí. Jiným patronem lékaře i lékárníků je sv. Lukáš, řecký lékař z Antiochie, průvodce apoštola Pavla, evangelista. Jeho atribut je okřídlený býk, symbol farmacie, a bývají jím kromě Hygieiny misky s hadem a anděla označovány lékární. Je to symbol velmi starý, zprvu lékařských fakult, a vidíme jej na pečeti těchto učilišť, v nichž lékařství bylo míněno jako duchovní celek oproštěný všednosti s povinností sebeobětování. Tak např. Víden (1365), Mohuč (1677), Tübingen (1477), Heidelberg (1386), Roztoky (1419), Würzburg (1582), Basilej (kol. 1459). Nově jako klenot se objevuje ve znaku londýnské Metropolitan Asylums Board (1914). Výtvarná představa spatřovala v tomto zvířeti část v prostoru působící síly sloužící nejvyššímu bohu a proto symbolicky znázorňuje zlomek všemohoucnosti.

Božství bývalo vůbec často vyzýváno k léčitelské pomoci a zásahu a tak jeho rámě ční z oblaku, aby ohmatalo puls. Je ve znaku Royal College of Physicians of Ireland z roku 1863. Jindy to bývalo oko v trojúhelníku jako symbol Boha otce.

Vedle jmenovaných patronů představují některé jiné postavy spíše již alegoricky diferencované poslání a cíl. Jestliže lidé minulých století byli sužováni nebezpečnými infekčními chorobami a někteří světci se stávali speciálními patrony, např. proti moru (Rochus), mývaly i jiné infekce vyzvané pomocníky proti sobě. Tak např. sv. Antonín v boji proti erysipelu, kožní to chorobě způsobené bakteriemi a vyznačující se červení, vysokými horečkami a zduřením (tzv. Antonínův oheň), byl nejen vyzván, ale také zobrazován jako znakové znamení. Např. v cechu Communauté des Chirurgiens města Schlettstadu ve formě tzv. Antonínova kříže. Naopak zcela jiného účelu a smyslu byla personifikovaná Charita, představovaná ženou s třemi dětmi k ní se tulícími, jak vidět ve znaku Guy's Hospital v Londýně roku 1739.

Sem by patřil i kult léčebných prostředků, symbolizovaný zvířaty. Tak kromě hada nejpočetněji všude zastoupeného jako symbol omlazující se životní síly, psa a kozy, je to kohout, který se často objevuje ve znacích a zosobňuje rituální oběť Aeskulapovi, ale také křesťanskou bdělost a ostrážitost (Altdorf 1623, Rinteln 1654).

Zajímavé spojení hada s kohoutem vidíme na minci lyonského lékařského kolegia z 18. století. Kohout zde ztělesňuje bdělost, had opatrnost, jak ostatně lépe praví nápis: Et vigil et prudens. Lékař má mít obě vlastnosti. Druhá strana mince doplňuje pak postavou Aeskulapa navíc poslání lékaře: Ad vitam arte reducit. Podobného hada s kohoutem vidíme na kartusi znaku bolonského lékaře Givannio Caproniho a značí jeho hlavní povolání, byl byl i filosofem, astrologem, básníkem a politikem. Také holubice a někdy i hrdličky bývaly symbolickými znameními nemocnic, např. Ospedale Maggiore v Miláně. I čáp má vztahy k lékařství, jak potvrzuje mj. erb lékařské fakulty pařížské z roku 1597 a třemi doprava obrácenými čápy. Čáp byl ptákem Hygieie.

Atribut božyně Athény sova, symbol moudrosti, je ve znaku Colegium chirurgorum v Gdanskku z roku 1663. Oblíbeným cechovním znamením apatykářů byl jednorozec, často jako nosič štítu. Podle Paula Jovina představuje prý potopením svého rohu do pramene zbavení jeho jedu, t. j. bakteriálního znečištění. Byl vidět ve znaku londýnské Worshipful Company of Apothecaries. Někdy je to bájný pták noh, tak např. u londýnské Company of Barbers and Surgeons ze 16. století. U nás svým emblémem a názvem byla dobře známá např. lékárna U jednorozce na Staroměstském náměstí v Praze.

Ad 2. Lékařská činnost byla symbolizována ve znacích pomocnými prostředky a předměty

denní praxe. Často také orgánem, kterým se lékař zabýval nebo léčil. Uvedeme jako příklad znak, který spojuje obě. Maďarský lékař Anton Hartique (1791) má v prvním a třetím poli štítu svého znaku vedle pilky na kosti, dvojici srdcí, ve druhém a čtvrtém poli štítu lidskou nohu, ukazující zřejmě na amputaci. Jiný lékař, rakouský oftalmolog Ferdinand ryt. Arlt má od roku 1870 ve štítu dvě lancety, oko a misku s hadem. Často bývají zobrazovány i stylizované zuby u dentistů. Jinak též lidský skelet nebo lebka např. v pečeti berlínských chirurgů z roku 1827. Ale viděli jsme také prameny léčivého zřídla ve znaku Johanna Martiniho z roku 1859 připomínající Herkulovy slzně. Podobně je tomu u našeho Vincence Šlechty zakladatele lázní Sedmihorek. Z interní medicíny to bývají v některých znacích pilulky, staré erbovní znamení rodu Medici ze 14. století. Jsou také ve štítu známého alchymisty a iatrochemika Paracelsa.

Velmi četná je skupina rostlinných motivů. Tak např. aloe jako klenot se skví v znaku kolegia anglických veterinářů a ve znaku farmaceutické společnosti bruské. Květ arniky zřídme na jedné z přílb co klenot a ve štítu rakouského urologa Leopolda von Dittela v 19. století. Květ černého bezu má ve štítě Johann von Oppolzer, vídeňský prof. speciální patologie a terapie 19. století. Často bývá viděn i květ máku, zvláště bílý. Tak ve znaku Royal Faculty of Physicians and Surgeons of Glasgow. Květ máku, hořce a antická olejová lampička jsou ve štítu anglické College of General Practitioners. Léčivé rostliny jsou vůbec častá erbovní znamení jak lékařů, tak lékárníků, neboť středověk v tom ohledu ještě stavovsky nediferencoval. Tak např. konvalinka - starý srdeční lék, vavřík, lípa, granátové jablko, jmelí aj.

S lepším se poznáním anatomie vnikají do heraldiky nástroje a přístroje ranlékařů, felčárů a lazebníků. Výběr instrumentů je nemalý. Jsou to pilky, lancety, kleště, skalpely, břivny. Jednu takovou vidíme na válečném vlajce basilejského chirurgického cechu 15. století. Nejmarkantnější jsou tzv. pušádky užívané k odběru krve podle krevních minucí a astrolabií. Jsou to sekáčky a panky. Vidíme je např. v cechovní pečeti ranhojičů a bradýřů všech tří měst pražských z roku 1721. Tamže i známý lednáček ve věniku, cechovní symbol pražských lazebníků. U lékárníků se často objevuje hmoždík jako důležitá součást cechovního znaku či korouhve. Tak je tomu např. u britské farmaceutické společnosti nebo národního gremia lékárníků portugalských. Jindy to bývá křivule a často salamandr. Tento mlok ohnivý ve středověku personifikoval schopnost lékárníků připravovat nejrůznější theriaka a dryáky.

Ad 3. Etika lékařského stavu sloužit životu a pomáhat ke zdraví nalézá odezvu i v heraldice. V pohledu spíše optimistickém. A tak do znaků jako znamení jsou dávana srdce, růže, stromy, hvězdy apod. Známý je červený kříž a půlměsíc. Planoucí pochodem nahrazuje v nových znacích starý kříž a hůl Aeskulapovu, oheň tu symbolizuje život. Ve znaku Williama Harveye, objevitele krevního oběhu je znak s pochodní doprovázen heslem *piu arde, piu splende*. Pochodní se honosí The British Medical Association. Pelikána, krmícího podle legendy mláďata vlastní krví z hrudi, mají ve znaku Befreite Barbieri und Wundärzte ve Vídni již od roku 1664, nověji pak je na přílbě londýnské University College Hospital z roku 1907. Ptáka fénixe znovuzrozujičoho se a znovuzdravujícího se má ve štítu univ. prof. Florian Birly z Budapešti z roku 1823. Podivuhodná symbolika vyjadřuje znak bruské College of General Practitioners. Štít rozpoltný na pravou černou a levou stříbrnou stranu značí střídavou denní a noční službu lékařovu bdít stále nad zdravím nemocného.

Velmi zajímavý znak při povýšení do šlechtického stavu dostal roku 1768 ruský lékař Alexandr Danilovič Markov. Nabídl se dobrovolně k ochrannému očkování proti neštovicím a po úspěchu tohoto zákroku dala Kateřina II. také sebe a následníka s úspěchem očkovat. Markov proto dostal do štítu rámě s naočkovanou jizvou, podávající v ruce květinu života. Je to znak hluboce symbolický a etický. Jen málo bychom našli podobných.

Ukázali jsme zde jen na několika příkladech medikoheraldickou symboliku pamětlivi toho, že je to skutečně jen nepatrná část mnoha dalších, které zvláště v 19. století dosahují značného počtu i co do specifčnosti. Dokumentují to, co správně vyslovil dr. Ot. Neubecker z Wiesbadenu: Málolteré občanské povolání má takovou mnohovztažnost k heraldice jako právě lékařství.

Literatura:

Ciba Zeitschrift 1934, 1935/práce C. W. Turnera, Gréty de Francesco, A. Pachera a j. /, Folia medicis 1937/práce F. Mainxe /, Medizinische Monatspiegel 1968/práce O. Neubeckera, díla J. Sambuca z Trnavy (Emblemata), J. Cameraria (Symbola et emblemata), P. Jovina (Physilogus) aj.

Zdeněk Bičík

O RODU CYRANY Z BOLLESHAUSU

Tento rytířský rod, který obdržel nobilitaci roku 1722 od Karla VI. [1] se v plejádě naší nižší šlechty výrazně neprojevil, a zdá se, že i brzy vymřel. V následujícím chci uvést mnohá zjištěná rodová data s přáním, aby byla podnětem k dalšímu pátrání.

Nejstarším zjištěným předkem byl Emerich Cyrany, který padl v bojích s Turky roku 1663 před zámek Červený Kamen; pocházel nepochybně z Cifer, resp. blízkého okolí (dvůr Boleház nebo Gochod). Vnuč tohoto Emericha, Romedius Václav dokazoval, že jeho děd "z dobrého starého rytířského rodu z Boleshauzu tam v Uhrách pochází [2]. Z dochovaných dokladů dosti nejasných, se zdá, že byl snad ze svobodnického rodu a vojenského povolání.

Po smrti Emericha byl jeho tehdy 7 - 8 letý syn Matěj Antonín doveden svým příbuzným jménem Szalai, rovněž vojákem, do Čech (do Kolína). V Čechách se ho z milosrdenství ujal tehdy ještě bezdětný majitel choltického panství hrabě Romedius Konstantin Thun. S manželkou Františkou Barborou hraběnkou ze Salmu dali nepochybně Matěji Antonínovi dobré vzdělání a zajistili mu existenční jistotu. Hrabě Thun ho přijal do řad svých služebníků. V letech 1684 - 1690 byl purkrabím, v letech 1693 - 1694 se jmenuje již hejtmánem panství [3].

Matěj Antonín Cyrany se oženil v Chrudimi, kde byl oddán 2. května 1683 s Annou Marií, dcerou chrudimského měšťana Adama Rudolfa Píseckého [4]. Z manželství se narodily tyto děti: Klára (13. 8. 1684), Barbora (5. 11. 1685), Romedius Václav (21. 9. 1688), Antonín (21. 9. 1690), Matěj (17. 2. 1693) a František Tadeáš Judas (15. 12. 1694) [5].

Matěj Antonín Cyrany po roce 1694 vystoupil z thunovských služeb a stal se hejtmánem a vrchním inspektorem panství Zdechovice a Nové Dvory, patřících hrabatům Věžníkům z Věžníka. V Nových Dvorech mu 19. prosince 1709 zemřela manželka Anna Marie [6]. Jeho úmrtí není, žel, známo. Lze je stanovit rozmezím let 1721 - 1730 [7].

Z dětí tohoto Matěje Antonína je znám podrobně osud jen dvou synů, Františka Tadeáše Judaje, který se jako přední chrudimský měšťan stal královským rychtářem v Chrudimi a od něhož pocházejí dnešní rody Cyrany [8], a Romedia Václava, povýšeného do rytířského stavu roku 1722 a zakladatele šlechtické větve.

Romedius Václav byl křtěn 21. září 1688 a jakoby osoby u křtu jsoucí (kmotrové) naznačovaly budoucí kariéru dítěte: "Na rukou držel vysoce urozený p. pan Romedius František Jan Antonín Josef hrabě z Thunu, jsouce mladický v svém věku 5 let a 9 měsíců, jemužto nápomocen byl držeti nemluvnátko vysoce urozený p. p. Romedius Constantinus, svatě říše římské hrabě z Thunu, J. M. p. p. otec, jehožto kmotra byla vysoce urozená p^{na} p^p Josefa, slečna, rozená hraběnka z Salmu" [9].

O jeho dětských a chlapeckých letech nejsme podrobněji informováni. Nepochybně je prožíval v působištích svého otce (Choltice, Zdechovice, Nové Dvory atd.). Okolo roku 1717 je doloženo jeho působení v kraji kouřimském, kde se patrně v této době i poprvé oženil. Jeho manželkou se stala Anna Teresie Barbora roz. z Altu, vdova po krajském hejtmánu kouřimského kraje Františku Haugvicovi z Biskupic na Ostrově [10]. S pomocí rodopisné sbírky Dobřenského [11] a jiných pramenů lze pak sestavit rodokmen, žel, částečně hypotetický.

Z prvního manželství, uzavřeného nepochybně ještě před nobilitací, pocházel syn Václav Jan (nar. 1719) [13], snad i Ignác a Josef, kteří se připomínají roku 1726 a 1738 jako studenti pražské univerzity [14]. Václav Jan studoval v letech 1738 - 1740 na gymnasiu v Německém Brodě, ale studium zde neukončil [15].

První manželství trvalo asi čtvrt století. Romedius Václav byl v té době již existenčně zajištěn, vlastnil nepochybně statky Měchovice, Ostrov a Bečvářky.

Druhý sňatek uzavřel v Kutné Hoře 26. července 1746 s Marií Annou von Trippenbach [16]. Tehdy byl patrně již majitelem statku Hroubovice na Chrudimsku, který 8. ledna 1751 prodal k biskupskému panství Chrást za 22.600 zl. [17]. V Hroubovicích je doloženo i jediné dítě z tohoto manželství Anna Barbora, pokřtěná v Luži 25. května 1748 [18].

Po prodeji Hroubovic nebo snad již dříve uchýlil se Romedius Václav do Chrudimě, kde roku 1749 koupil od hraběte Joachuma Desfour-Mont et Adieuville šosovní dvůr řečený Nejperovský (Nejborov) za 6.800 zl. [19] a pak i další pozemky [20]. V Chrudimě měl v té době již

zajištěné postavení jeho bratr František Tadeáš Judas jako konšel a později královský rychtář

Romedius Václav sepsal počátkem roku 1758 poslední vůli a dal ji vložit do desk zemských [21], přál si být pohřben u sv. Salvatora v Chrudimi a v závěti jsou zmínky o synu Václavovi z prvního a dceři Anně Barboře z druhého manželství. Zemřel 13. února 1758 v Chrudimi. V pozustalostním řízení, probíhající 20. května 1760 před městskou radou v Chrudimi, vystupují obě výše uvedené děti a vdova Anna Marie von Trippenbach [22].

Jeho úmrtím se jakoby uzavřela krátká dráha rytířského rodu Cyrany z Boleshausu. Když Romedius Václav žádal o šlechtictví, zdůrazňoval urozený původ svého děda Emerica, jeho zásluhy a smrt v boji s Turky a věrné služby svého otce Matěje Antonína. Jednání probíhalo od počátku roku 1721 a diplom vydán pod datem 18. srpna 1722 ve Vídni a podepsán Karlem VI. [23] Současně s udělením rytířského titulu s přídomkem z Boleshausu (platil pro mužské i ženské potomky, nikoliv pro sourozence a otce) obdržel také inkolát Českého království. Jako erb mu byl udělen polcený štít v levé polovině v zlatém poli půl černé orlice s červenými očima, v pravé polovině v modrém poli zlatá obrněná ruka a hvězda, fafrnochy vpravo černo zlaté, vlevo stříbrno zlaté, v klenotu černých křídel se opakuje ruka s hvězdou. [24] Zatím je sporné, zda lze za syna Romedia Václava pokládat ředitele stavební kanceláře všech panství olomouckého Ignáce Cyrany z Boleshaus [25].

Poznámky:

- 1/ Augus v. Doer, Der Adel der Böhmischen Kronländer, Prag 1900, str. 206
- 2/ Státní ústřední archiv Praha, fond: Česká dvorská kancelář, sign. IV/D/1- Romedius Václav Cyrany von Bolleshaus (dále zkracováno jen ČDK). Maďarská genealogická literatura rod neuvádí (Nagy Iván, Magyarország családai czimzékrendi tablálkkal, Pest 1857 a Komplen Béla, Magyar nemes családok, Budapest 1932).
- 3/ Státní archiv Zámrsk, matr. č. inv. 1849.
- 4/ Tamtéž, matr. č. inv. 949, fol. 11.
- 5/ Tamtéž, matr. č. inv. 1849, fol. 8, 15, 38, 50, 68 a 81.
- 6' Státní archiv Praha, matrika fary Nové Dvory, sign. M 10 - 2/2. Úmrtí Matěje Antonína zde nebylo zjištěno.
- 7/ Státní archiv Zámrsk, sbírka pozemkových knih, Chrudim 2104, fol. 18v - 19 a 226.
- 8/ František žil 15. 12. 1694 - 19. 4. 1775. Potomci dnes žijí v Pardubicích, Havlíčkově Brodě, Litovli, Praze, Kosmonosích, Benátkách n. Jiz. a dalších místech.
- 9/ Státní archiv Zámrsk, matr. č. inv. 1849, fol. 38.
- 10/ ČDK
- 11/ Státní ústřední archiv Praha, rodopisná sbírka Dobřenského 163 (dále citováno jen Dobřenský).
- 13/ Dobřenský. Týž uvádí dalšího Václava, nar. 1717, zemř. 1780.
- 14/ Dobřenský.
- 15/ Okresní archiv Pohled, fond: gymnasium Německý Brod, nejstarší katalog.
- 16/ Státní archiv Praha, matr. FÚ Kutná Hora, sign. M 10 - 1/3, fol. 222.
- 17/ J. G. Sommer, Das Königreich Böhmen, 5. Band, str. 98.
- 18/ Státní archiv Zámrsk, matr. č. inv. 2183, fol. 75 v.
- 19/ Tamtéž, PozK Chrudim 2103, fol. 346 - 347.
- 20/ Tamtéž, PozK Chrudim 2104, fol. 29 a 77 v.
- 21/ Je datována 8. ledna 1758. Opis v knize č. 172, fol. 295 v. - 297 v. městského úřadu Chrudim (Okresní archiv Chrudim).
- 22/ Státní archiv Zámrsk, PozK Chrudim 2104, fol. 223 v. - 224 v.
- 23/ Státní ústřední archiv Praha: Böhmisches Saalbuch, sv. 147, fol. 477 v. - 485 v. - Viz též ČDK.
- 24' Viz pozn. 23 a sbírky v státním ústředním archivu v Praze (Wunschwitz 181 a Renz 138).
- 25/ V. Jüza - I. Krsek - J. Petru, Kroměříž, Praha 1963, str. 61, A. Jünová - Škrobaloová,

K problematice architektury hřbitova ve Střílkách, Sborník prací fil. fak. brněnské university, X. (1961), řada uměnovědná (F 5), str. 313.

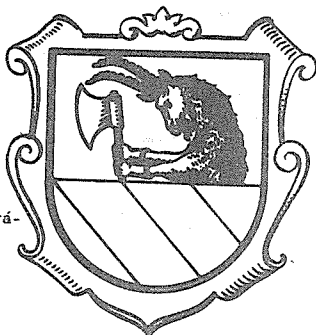
Za spolupráci a pomoc na této studii děkují Státnímu ústřednímu archivu v Praze, Státnímu archivu v Praze, Okresním archivům v Chrudimi, Pohledu a Trnavě, dr. Věře Nankové z ČSAV v Praze a přáteli Augustinu Cyrany z Pardubic.

Karel Liška KOŽLANY

Kožlany, starobylé město v kraji rakovnickém, slaví letos jubileum rozmnožení svého městského znaku před 500 lety, podle latinského privilegia krále Vladislava II., daného na hrade pražském dne 27. července 1472.

Český překlad privilegia zní:

..... s jistým naším vědomím mocí královskou předmenovanému městečku Kožlanům a jeho obyvatelům nyníšim i budoucím dáváme a milostivě propůjčujeme erb aneb pečeti dolepsanou, totižto štít, jehožto dolejší polovice má proměnně dva štrychy bílé a dva žluté aneb nebeské barvy pošikem dělané a druhá polovice štítu jest barvy brunatné a v ní půl kozla bílého s černými chlupy, majícího rohy k předku obrácené a nohy přední rukavicemi železnými oblečené a držící sekeru, se spatřuje, jakž malování v tomto našem listu přidané ukazuje.....

U tohoto znaku zjišťujeme dvě zajímavé okolnosti: v městské heraldice ojedinělý příklad "brunatné" barvy horního pole znaku (lat. originál: .. alia autem medietas scuti est coloris brunatici....) a dále údaj o barvách dvou kosmých pruhů v dolní části štítu: "dva štrychy žluté aneb nebeské barvy" (lat. originál: duas quoque flavi seu caelesti coloris.) - pravděpodobně se nebeská barva vykládá jako barva sluneční.

Pokud se týče povýšení na městečko, uvádějí některé prameny, že již v r. 1313 povolil král Jan Otovi z Kožlan založit městečko, jež však záhy pokleslo opět svým významem a ves a teprve císař Karel IV. dne 17. srpna 1351 opět vysazuje za městečko s právem trhovým a hrdelním. Tehdy již prý mělo městečko svůj znak: modrý štít a v něm stříbrného, napravo obráceného kozla, jenž v předních nohách drží halapartnu (podle rodového erbu Kožlanských). Tento údaj však není písemně doložen.

Literatura:

Eichlerova topografie (archiv NM v Praze) Rak. G/62, panství Chřtíč; Jaroslav Schaller; J. G. Sommer; N. W. Widimsky; Aug. Sedláček MSHKČ; Ottův naučný slovník; Památky arch. a místopisné VII/378; Privilegia nekrálovských měst českých Ant. Haas, Světozor 1875/70, Edice Čechy XI.

RŮZNÉ

Upozorňujeme členy, že máme novou zásobu tabulky Vývodu předků po 2 - Kčs/list. Je možné si ještě přikoupit předchozí čísla GH - Listů

Opakujeme členům plán pravidelných schůzek v místnostech GHSP v Praze 5 - Smíchov, Holečkova 7 (vchod dvorem vlevo). Pravidelné schůzky konají se vždy v pondělí v 17 hodin podle následujícího rozvrhu

měsíc	den	měsíc	den	měsíc	den
V.	15., 29.	VIII.	14.	XI.	13., 27.
VI.	12., 26.	IX.	11., 25.	XII.	11.
VII.	10., 24.	X.	9., 23.		

Výbor GHSP

koncem února 1972 vystavoval Karel Liška v Domě kultury kovoprůmyslu v Praze - Smíchově ukázky své sbírky znaků horních měst (z nich uvádím: Červené Janovice, Krásná Hora, Štěchovice, Březové Hory, Chrástava a další).

vG

Nápisy na zvonech rodopisným pramenem. Nápisy na starých zvonech nám zachovaly v četných případech s letopočty i jména donátorů, radních, měšťanů, duchovních ba i kostelníků. Mnohdy jsou jedinými zmínkami o určitých osobách, neboť zápisy v matrikách či gruntovních a jiných knihách byly časem zničeny nebo velmi poškozeny. Tím se stávají cenným pramenem pro rodopis. Bylo by dobré, kdyby si těchto jmen a dat povšiml některý člen naší GHSP a časem přinesl zprávy o průběhu bádání.

vP

Jan Pelant: O stadiónských archiváliích a knihách. Státní archiv v Plzni, 1971, 42 str., 6 tab.

Průvodce po fondech archivů a knihoven bývají obvykle suchými faktografickými příručkami. Janu Pelantovi se naopak podařilo v drobném, spíše bibliofilsky vypraveném svazátku (výtvarně zpracovaném Janem Havlicem) ukázat, kolik zájmovosti může zasvěcený pohled do nitra archivních skladišť objevit. Má na tom samozřejmě podíl i pěkný vypravěčský styl, zpřístupňující čtenáři výsledek odborného archivářského a historického studia.

Jihoněmecký rod Stadionu, ujímající se roku 1697 po pověstném "Lomikarovi" na dlouhou dobu vlády nad Chodskem (měl však v Čechách i jiné statky) vytvořil během několika staletí svůj archiv, převedený roku 1945 do státního majetku. Odráží se v něm činnost řady významných členů tohoto hraběcího rodu, kteří jsou známi nejen z literárních prací "chodských" autorů (zvláště J. Š. Baara nebo Jana Vrby), ale zejména z politických a kulturních dějin Čech a habsburské monarchie v 18. a 19. století. Dokumenty o této činnosti leží v archivu vedle dokladu o hospodářském vývoji stadiónských statků a dávají nahlédnout do různých zajímavých stránek tehdejšího života.

Z archivního bohatství stadiónských panství Kout a Trhanov upoutají rodopiscův zájem zvláště zprávy o takových archiváliích, jako je např. 233 pozemkových knih (nejstarší z r. 1604 pro ves Chodov), urbář z roku 1733 a pozůstalostní spisy - nebo soubory písemností k dějinám škol, cechu, o sporech poddaných s vrchností atp. Stadiónské písemnosti tvoří tři celky: Rodinný archiv stadiónský (1542 - 1908), Ústřední správa schönbornských (dř. stadiónských) statků v Koutě na Š. (1839 - 1948) a Velkostatek Kout na Š. - Trhanov (1668 - 1948). Pro všechny tyto tři soubory vyhotovili pracovníci Státního archivu v Plzni odborné moderní pomůcky.

Neméně pozoruhodným celkem je stadiónská rodinná knihovna, uložená dnes na zámku Kozel u Štáhlav: sahá - stejně jako archiv - do 16. stol. a na jejím budování se podíleli mnozí významní Stadionové - církevní hodnostáři i osvícenci, politikové i milovníci umění a historie.

Důvěrná znalost všeho tohoto materiálu dovolila autorovi postihnout nejvýznamnější rysy obou fondů a představit je čtenářům ve stručném a výstižném dobovém rámci, zejména pokud jde o postavy, jejich tvůrce. Grafická výprava této pěkné knížky je adekvátní obsahu a formě textu. Vznikl tak celek rozsahem sice nevelký, ale dobře reprezentující práci plzeňského archivu. K. Sklenář ml.

V našem tisku se v poslední době začínají objevovat častěji různá pojednání o heraldice, doprovázená ukázkami znaků. Je to především heraldika městská, ale i rodová. Loni např. otiskoval časopis Ahoj na sobotu v každém čísle jeden městský znak s kratším historickým výkladem o městu. Znaký kreslil člen GHSP K. Liška. Značnou pozornost věnoval heraldice magazin Hobby. V č. 3/1972 psal o rybnářských motivech v heraldice, v č. 5/1972 téhož Hobby je delší článek J. Říhy Znáte erby? psaný informativně a spíše jako causerie. Je doplněn 14 Vildtovými erby rodu sídlících na předních českých hradech. V témže čísle píše J. Brandejs o heraldických exlibris jako speciálním zájmovém oboru sběratelském a uvádí dvě anglická exlibris Heywoodova a Greenallove jako typickou ukázkou anglické heraldiky, odlišné od naší, zvláště charakteristickým používáním badgů, brisur a hatchmentů. Ve Zpravodaji Klubu přátel Žižkova (leden 1972) Fr. Švanda a dr. L. Mucha popisují a pojednávají o znaku a vlajce města Žižkova. Třemi městskými znaky se zabývá článek nazvaný Příběh ve znaku v měsíčníku Praha 72 (č. 2). Jde o znaky města Kamenického Šenova, Havířova a Nového Bohumína. V tomtéž čísle je zobrazen také znak pražského cechu šermířů při článku Miloše Dvořáka. Bohužel, blasonace i kresba znaku liší se v údajích i barvách. Heraldika se dostává i do různých soutěží, z nichž sluší jmenovat

soutěž vypsanou našimi památkáři ve spojení s hradem a konečně i soutěžní úkol v čas. Květy (č. 7/1972) určit název města podle vybraného erbů. Doplnkem jsou tu otištěny ještě další čtyři znaky měst z našich nových poštovních známek.

Poněkud méně v tisku je genealogie, objevuje se spíše upřesňování rodopisných dat a jmen u českých i cizích osobností. Tak např. o Amalii Mánesové jako poslední svého rodu píše dr. Jan Wenig Lid. dem. 22. 1. 1972 zajímavé postřehy z konce jejího života, ale i o jejích bratřích malířích Josefu a Quidovi. V těchže novinách 4. 3. 1972 Rudolf Reichrt podává zajímavou zprávu o svých výzkumech v kladských matrikách pod titulem Kladské matriky promluví. Jde o přesné zjištění matričních zápisů o babičce Boženy Němcové. Reichrt nalezl, že jí byla Marie Magdalena Novotná a opravil tak dlouholetý literární spor o matku Boženy Němcové, pokud jde o jméno a rodopisná data.

Konečně třeba se zmínit o Květech č. 10/1972, kde pod pravidelnou rubrikou Oprášená tajemství píše pochvalně J. Brandejs informativní článek o GHSP a jejích Listech. Článek je doprovázen kresbou odznaku GHSP.

vP

Kulturní měsíčník LOUNY z června 1971 uvádí z díla "Hrady, zámky a tvrze v Čechách a na Moravě" připravovaného na r. 1973 ukázkou lounského Dr. Bořivoje Lůžka "Kystra tvrz". Celé representativní dílo kolektivu historiků má obsahovat bohaté obrazové, mapové a genealogické přílohy. Z ukázky samé pak vidíme, jak mezi lety 1359 /prvá zmínka o tvrzi/ až dodnes /kdy odpadává kus po kuse relikty tvrže do řeky Ohře/se na tvrzi Kystra bohatě vystřídal majitelů; napřed rytíři z Kystry, Hořešovic, Kapoun ze Svojkova, Kapliř ze Sulevic a Sokol z Mor., z Kolovrat, z Vřešovic, Zákostelský z Bilejova, Dvořecký z Olbramovic až konečně Schwarzenbergové.

V též měsíčníku z října 1971 v článku Oldřišky Jandové: "V Lounech před třemi sty lety" nalézáme opět zmínku o Kobrech z Kobrsberku, jejichž rodu byl v GH-Listech již věnován celý článek. Uvádím pro naše členy jména osob zmíněných v článku měsíčníku. Bečvářová Anna /lounská/; Bolenda Jiří /lounský/; Čejková Anna, Alžběta z Olbramovic; Gross Václav, purkmistr lounský a Bernard, Ludmila, Marta Lucie, Olympia; Hegenwaldová Kateřina /lounská/; Hirt /Hirtias/ Bartoloměj /písecký/ a Pavel /lounský/; Hošťálek, primátor zatecký; Klentner Bartoloměj /lounský/; Kořístko Václav /lounský/; Neumann Václav Valerián z Puchholce /domažlický/; Smutný Daniel, purkmistr lounský; Vitha Ludvík Karel, purkmistr lounský. Další článek měsíčníku recensuje článek Viléma Herolda ze Sborníku archivních prací, roč. XXI. 1971, str. 32 - 82 o nejstarší lounské městské knize z předhusitské doby chované v městském archivu, která obsahuje přehledy rychtářů, kmetu a přísězných z let 1347 - 1362.

V prosincovém čísle měsíčníku Louny /1971/ píše dr. Bořivoj Lůžek v článku "Historie Nové hospody" /o zájezdů Nové hospodě a sousední kovárně při výjezdých silnicích z Loun na Postoloprty a Břlinu. Pro rodopisné badatele jsou zde zmíněni majitelé hospody: Maxmilián Krolupper /od 1739/, Alžběta Krontverová /do 1771/, Augustin Tautermann /1771 - 1794/ Josef Rödling /od 1794/ a E. Getreuer /od 1882/. V říjnu 1971 ustoupila budova nové výstavbě. Kovárnu postavil 1745 Václav Klaus a po něm nastoupili Tráglarové.

vG

Listy Vlastivědného muzea v Mar. Týnici - Kralovicích přinášejí v každém čísle řadu pozoruhodných historických úvah a cenné vzpomínky na různé události v minulých dobách tohoto krásného kraje. V jednom z posledních čísel se také zmiňují o Václavu Kočkovi, pošt. zaměstnanci, který jako "laik" vytvořil svými dějinami Kralovicka pozoruhodné dílo. Prof. Dr. Šimák o něm v roce 1937 napsal, že takový poklad místopisných vědomostí jako sebral Kočka, rodák z Čisté, neshromáždil dosud žádný český topograf. V našich "Listech" jsme o Kočkovi uveřejnili před časem z pera Dr. Elznice článek.

P-k

Okresní archiv v Blansku pokračuje ve vydávání své Vlastivědné ročenky. Poslední ročník 1971 - 1972 má jako vždy bohatou regionální náplň, a opět tu jsou i příspěvky genealogické. M. Trmač zpravuje o nejstarších usedlicích v Dolním Poříčí, Boh. Schwarzer podává příspěvek k olešnické a k bystřické rodině Jaklové a Zdeněk Sedlák píše o Frant. Břenkovi, pokrokovém učiteli 2. poloviny 19. století ve Vanovicích. Vedle toho jsou tu ovšem ještě obvyklé příspěvky vzpomínkové a jubilejní (Ladislav Hala, Dr. Lumír Kuchař, Doc. Dr. Alois Gregor, František Mokřý, Jan Dokulil, Miloš Dvořák, Leoš Janáček).

VJS

Největší povoden v 19. století v Čechách se udála v květnu 1872 na řece Střele v okrese Plzeň - sever. Tehdy jen v malé obci Nebřeziny u Plas zahynulo 62 lidí. Muzea v Plasech, Manětínu, Kožlanech a Kralovicích vzpomenu na povodeň zvláštními výstavkami.

IP.

Znaky v Německé demokratické republice.

O znacích v NDR nejsme zrovna nadbytečně informováni. Tím větší cenu má článek Waldemara Schuppa "Wappen in der DDR", otištěný v 5. čísle letošních "Archivmitteilungen" /XXI, 1971, 173 - 179/.

Dovídáme se z něho, že v NDR došlo po r. 1945 k pozoruhodnému rozmachu heraldiky. Většina tehdejších zemí užívala zjednodušených starých znaků; jen pro Braniborsko byl určen nový znak. Ve vládním okrese /Kreis/ Rudolfstadt obdrželo nové úřední pečeti 105 měst a obcí; města Torgelow, Leuna a Bad Dürrenberg dostala nové městské znaky.

Nařízení o užívání znaků z let 1952 - 1966 znamenala změnu v užívání znaků. Pouze akademie, university a vysoké školy mohou se souhlasem ministerstva vnitra užívat starých historických pečeti. Státní orgány všech stupňů užívají jako svého znaku a pečeti státního znaku NDR.

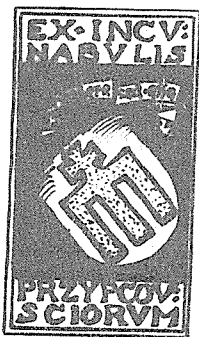
Ačkoliv městské rady rovněž používají jako své úřední pečeti státního znaku NDR, přece zůstává městský znak i nadále symbolem města. V současné době jen jediné město - Wolfen - nemá městský znak. Projednávají se návrhy znaků pro města Böhlen, Gröditz, Halle - Neustadt, Hermsdorf, Leinesfelde a Wilthen. Při navrhování nového znaku se pochopitelně respektují heraldická pravidla a dbá se toho, aby znak skutečně vystihoval příslušné město.

Schupp dále vypočítává, kterým městům byly v posledních letech uděleny městské znaky, a tyto znaky popisuje.

Erik Bouza

Dr. Tadeusz Przykowski, narozený r. 1904, nejznamenitější znalec heraldiky i vynikající genealog v Polsku, slaví letos 50leté jubileum své vědecké práce. Příslušník starobylého rodu /erbu Radwan/, potomek učených arianů, jeden z nejučenějších Poláku ve světě, "poslední šlechtic Rzeczypospolitej" /podle M. Hemingway/, největší žijící znalec slunečních hodin a orlojů vůbec, historik umění, astronom, bibliofil /člen kapituly řádu "Białego kruka" /i gastronom///, /zakladatel a komandér kapituly řádu Pomiana, ctěného a váženého v celém světě/. Z rodiných sbírek nedozírné ceny - z nichž jen kolekce slunečních hodin je druhá na světě -, které velkomyslně daroval svému národu, vzniklo v městečku Jedrzezowie museum, jehož je dnes ředitelem. Toto museum /Musaeum publicum a nomine familiae Przykowski vocatum/ patří podle J. Steinbecka vedle Kremlu k nejpozoruhodnějším památkám staré Evropy. Pro nás je nejen zajímavé, ale i podstatné, že kolem musea v Jedrzezowie, jeho ředitele Dra Przykowského a kol přebohaté knihovny, soustřeďuje se jeden z nejserióznějších kroužků heraldicko-genealogických v Polsku. Ad multos annos!

IKJS

Připomínky:

- 1) Články pro G - H Listy zasílejte výhradně na adresu Dr. Vlad. J. Sedlák, Praha 5 - Smíchov, Ostrovského 29 nebo Ing. Viktor Gentner, Praha 4 - Nusle, Pod vilami 13.
- 2) Pokud rukopisy píšete strojem, prosíme, aby písma: a, o, e, s atpod. měla očištěné typy, aby při přepisování nedocházelo k záměnám.
- 3) Všechny platby pro GHSP označujte na rubu poštovní složenkou účelem platby, aby nedošlo k nejasnostem.
- 4) Jsou nám vítány peněžní příspěvky na tiskový fond. Za dosud zasláné děkujeme.
- 5) Za otištěné dotazy v rubrice: Pátrá se po... zasílejte po 1 Kčs / 1 rádek ve známkách nebo složenkou na adresu GHSP.
- 6) Očekáváme i nadále písemný styk se členy. Vaše náměty pro články budou nám podkladem pro trvalé rozvinutí co nejužší spolupráce s Vámi a vyhovění potřebám širokého členstva. Sami pocítujeme potřebu zodpovězení mnoha nejasných problémů. Ale které jsou ty hlavnější?

Redakce G - H Listu

GH - LISTY

Genealogické a heraldické společnosti v Praze,
Praha 5, Holečkova ul. č. 7.

Vycházejí ve volných lhůtách pro interní potřebu členů
společnosti.

Řídí odpovědný redaktor Dr. Vlad. J. Sedlák, Praha 5, Ostrov-
ského 29 s redakční radou: Dr. Ing. V. Elznic, Ing. V. Gentner,
Ing. J. Musil, Dr. V. Palivec, Pavel R. Pokorný, J. Prusík.

